

โรคระบาดโควิด-19:
ทำอะไรกับโลกและทำให้โลกเป็นอย่างไร*

The COVID-19 Pandemic:
How It Has Transformed the World and
What the World Has Become

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Chaiwat Satha-Anand

Faculty of Political Science, Thammasat University

ปัญญา พรหมณ์แก้ว (เรียบเรียง)

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Panya Parmkaew

Chulalongkorn University Social Research Institute (CUSRI)

* บทความพิเศษชิ้นนี้ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ปรับปรุงเพิ่มเติมจากที่ คุณปัญญา พรหมณ์แก้ว ได้ถอดความจากปาฐกถาพิเศษที่ได้แสดงในการเสวนาออนไลน์ หัวข้อ “สังคมหลังโควิด-19: ผลกระทบ นโยบาย และการปรับตัวสู่อนาคต ตอนที่ 1” เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2563 เวลา 13.00 น. - 15.30 น. ข้าพเจ้าต้องขอขอบคุณทั้งสถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ ที่ได้เชิญให้แสดงปาฐกถานี้ และคุณปัญญา ที่กรุณาถอดความให้ในเบื้องต้นเป็นอย่างยิ่ง ผู้สนใจการเสวนารับชมได้ที่:

<https://www.facebook.com/chula.cusri/videos/705816890281725>

เกริ่นนำ

โดย ดร.สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล (ผู้ดำเนินรายการ)

ภาพของสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั่วโลกในขณะนี้ (วันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2563) ว่าขณะนี้มียุติเชื้อทั่วโลกแล้วกว่า 26 ล้านราย ผู้เสียชีวิตกว่า 8 แสนราย และผู้รักษาหายกว่า 18 ล้านราย และนักวิชาการทั่วโลก ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ อาทิ Slavoj Žižek (2020) ได้ออกหนังสือ เรื่อง “Pandemic !: COVID-19 Shakes the World” ที่สะท้อนว่า โควิด-19 ได้สั่นสะเทือนโลกไปทั่วโลก นำไปสู่การตั้งคำถามที่ว่า ดูเหมือน โควิด-19 อาจไม่จากไปง่ายๆ ๆ ทำให้สถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ ได้ตั้งโจทย์การสัมมนา หัวข้อ ‘สังคมหลังโควิด-19’ อย่างไรก็ตามพอพิจารณาหัวข้อ นำไปสู่การตั้งคำถามที่ว่า 1) สังคมหลังโควิด-19 นั้นมีอยู่จริงหรือไม่? และ 2) หากเราต้องอยู่ร่วมกับการแพร่ระบาดของโควิด-19 ไปอีกนาน เราต้องการการปรับตัวอย่างไรบ้าง ดังนั้น การเสวนาครั้งนี้จึงขอเชิญ ศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ มาเริ่มเปิดประเด็นว่า สังคมหลังโควิด-19 หรือ สังคมโควิด-19 ต้องการภาวะผู้นำแบบไหน? ซึ่งอาจต่อเนื่องจากประเด็นที่ได้กล่าวถึงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์¹ ซึ่งครั้งนี้ อาจเป็นต่อยอดการพูดคุย ประเด็นจากการเสวนาดังกล่าว

¹ การเสวนาออนไลน์ หัวข้อ “เจาะมุมมอง สามรัฐศาสตร์ ผ่านทวิตกฤตโควิด-19” เมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2563 จัดโดย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รับชมได้ที่: https://www.facebook.com/watch/live/?v=554208178826129&ref=watch_permalink

โรคระบาดโควิด-19: ทำอะไรกับโลกและทำให้โลกเป็นอย่างไร

โดย ศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์

ปาฐกถา/ข้อเขียนนี้อาจไม่นำเสนอประเด็นซ้ำจากการเสวนาครั้งที่ผ่านมา เมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2563 และอาจไม่นำเสนอประเด็นภาวะผู้นำ เช่นที่ทางผู้จัดประสงค์เท่าใดนัก แต่ต้องการจะชี้ชวนให้ตั้งคำถามที่ว่า ‘โรคระบาดอย่างโควิด-19 ได้ทำอะไรกับโลก คือ เปลี่ยนโลกไปเป็นอย่างไร?’

หากมองผลกระทบในความคิดเรื่องบ้าน และความคิดต่อการให้อยู่กับบ้าน มีปัญหา เพราะสำหรับบางคนบ้านไม่ได้น่าอยู่เท่ากันสำหรับทุกคนแม้ว่าจะกว้างขวางในเชิงพื้นที่ หรือบางคนที่ไม่สามารถอยู่บ้านได้ เพราะสิ่งที่เรียกว่า “บ้าน” เป็นเพียงที่ซุกหัวนอน ซึ่งกลายเป็นการก่อปัญหาให้ผู้ที่เคยอยู่ใน “บ้าน” ชนิดนั้นได้ เพราะไม่ต้องใช้เวลาใน “บ้าน” เช่นนั้นมากนัก (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2561) หรือความมั่นคงในเชิงที่ต้องแยกกันระหว่างเรื่อง ‘ชีวิต’ (life) และการใช้ชีวิต (livelihood) ดูเหมือนมาตรการต่าง ๆ เป็นไปเพื่อการรักษาชีวิต แต่ว่าการใช้ชีวิตภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวเพื่อรักษาชีวิตจะเป็นอย่างไร? ซึ่งเป็นอีกโจทย์หนึ่ง เมื่อพิจารณางานศึกษาของสถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ เอง จะพบว่ามักสนใจเรื่องการใช้ชีวิตของผู้คนอยู่มาก อาทิ แรงงานในยุคโควิด-19 หายไปไหน? เป็นต้น

หากย้อนไปดูคำถามที่ว่า ‘โควิด-19 ทำอะไรกับโลก’ สิ่งที่ต้องทำ คือ พิจารณาความสัมพันธ์ 2 ชุด ที่สำคัญยิ่งต่ออารยธรรมของมนุษย์ ถือได้ว่าเป็น “critical relationship” เป็นสดมภ์หลักของอารยธรรมมนุษย์ก็ว่าได้ เพื่อพิจารณาว่าความสัมพันธ์ทั้งสองชุดนั้นกำลังแปรเปลี่ยน กร่อน ผุพัง หรือเข้มแข็งขึ้นอย่างไร

ความสัมพันธ์ทั้ง 2 ชุด คือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และ 2) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง

ชุดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ข้อถกเถียงในโลกต่อประเด็นนี้ที่สำคัญ คือ สถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เช่นนี้ส่งผลต่อธรรมชาติอย่างไร? แม้มีประเด็นให้โต้เถียงได้มาก แต่ที่เห็นได้ชัดเจน ได้แก่ ปริมาณการปล่อยคาร์บอนออกจากชั้นบรรยากาศลดลง การปรากฏตัวของปลาโลมาและคุณภาพน้ำที่ใสขึ้นในคลองที่นครเวนิส ประเทศอิตาลี หรือท้องฟ้าสีครามเหนือครนินาเดลี ประเทศอินเดีย หรือสัตว์น้อยใหญ่ที่กลับเข้ามาในเมืองที่เป็นจุดปิดเมือง (lockdown) ซึ่งหลายคนเคยคิดว่าคงเห็นได้แต่ในภาพยนตร์เท่านั้น บัดนี้กลายเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ต่อหน้ามนุษย์ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ ทั้งนี้ยังไม่ต้องกล่าวถึงธุรกิจน้ำมัน ธุรกิจการบิน การท่องเที่ยว ซึ่งก็เปลี่ยนแปลงไปสิ้น

แต่หากตั้งคำถามว่า ปรากฏการณ์โควิด-19 เป็นผลดีต่อสิ่งแวดล้อมหรือไม่? ก็คงต้องตอบว่าไม่แน่แน่ัก เช่นเมื่อมีการส่งของไม่ว่าจะเป็นอุปโภคหรือบริโภคมากขึ้น ปริมาณใช้พลาสติกก็เพิ่มขึ้น หรืออาหารจำนวนมากกลายเป็นอาหารที่ถูกทิ้งไป (waste) เนื่องจากห่วงโซ่อุปทาน (supply chain) บางแห่งเสียหายเพราะระบบไม่สามารถส่งไปถึงผู้คนที่ต้องการได้ ขณะเดียวกัน ขยะพิษ (toxic wastes) ก็เพิ่มขึ้น น่าสนใจว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมจะเป็นอย่างไรเมื่อพบว่ามีปริมาณการปล่อยคาร์บอนที่ลดลงในธรรมชาติเกี่ยวโยงกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ คนตกงานกันมากขึ้น เกิดภาวะผู้คนไม่ใช้เงิน ภาวะเงินฝืดเคือง แต่หากต้องการเห็นผลระยะยาวต่อสภาพแวดล้อม ถ้าต้องการเห็นน้ำใส เห็นโลกเขียวสะอาด

และห้องฟ้าสีครามกระจ่าง คงต้องตั้งคำถามว่า จะทำอย่างไรต่อไปภายหลัง การปิดเมืองเพราะโรคระบาดจบลง? ซึ่งอาจเป็นประโยชน์จากมุมมองอนาคตศึกษา (future studies) ไม่น้อย

ในอีกทางหนึ่ง บางคนเห็นว่า การแพร่ระบาดทั้งหมดนี้เกิดมาจาก ที่มนุษย์ได้รุกรานธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการรับประทานอาหารป่า เพราะมีรายงานที่โควิด-19 เป็นผลมาจากการที่ชาวจีนบางกลุ่มกินค้างคาว ซึ่งเมื่อแรกได้มีข้อถกเถียงว่าใช่หรือไม่ และการระบุเช่นนี้เป็นการกล่าวร้ายทางวัฒนธรรมการกินของป่าของคนจีนหรือไม่เพียงไร? อย่างไรก็ตามข้อค้นพบที่ว่าค้างคาวบางชนิดมีเชื้อไวรัสโคโรนาอยู่แต่เดิม ปรากฏในรายงานการศึกษาที่รับรู้กันมารวม 40 ปีแล้ว บ้างก็ถกเถียงว่า ไวรัสชนิดนี้เป็นอาวุธชีวภาพที่หลุดรอดมาจากห้องทดลองของจีน หรือ ของสหรัฐอเมริกาหรือไม่? เมื่อพิจารณาจาก พฤติกรรมการปรับตัวของไวรัสทั้งในแง่การแพร่กระจายและการต้านวัคซีน กลายเป็นสายพันธุ์ต่าง ๆ รวมทั้งสายพันธุ์ delta ร้ายแรงที่กำลังระบาดในประเทศไทย และในโลกขณะนี้

หากตัดประเด็นวัฒนธรรมการกินของผู้คนชนชาติไม่ว่าชาติใดออกไป อาจตั้งคำถามได้ว่า ปรากฏการณ์โรคระบาด โควิด-19 นี้ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการรุกรานป่าหรือธรรมชาติของมนุษย์หรือไม่? มากน้อยเพียงไร? เพราะ “ของป่า” บางอย่างเหล่านี้ดำรงอยู่ในที่ ๆ พวกเขาควรอยู่ หากมนุษย์ไปบุกรุกจนเกินขอบเขต อาจนำไปสู่ภาวะการณ้แก้แค้นของ “แม่พระธรณี” (Gaia’s revenge) เช่นที่

James Lovelock เคยพยากรณ์เตือนไว้² เนื่องจากโลกรับสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์กระทำหมักหมมไว้กับโลกมานานนับแต่อารยธรรมของมนุษย์ถือกำเนิดขึ้น ทั้งการขุด การเจาะ การทำลาย การบุกรุกพื้นที่เพื่อขยายเผ่าพันธุ์ สร้างบ้านเมือง ขยายอาณาจักร จนกระทั่งเกิดการตีกลับ หากลองคิดว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ บนโลก ไม่ใช่วัตถุ แต่เป็นโลกทั้งใบเป็นระบบจัดระเบียบตัวเองเชิงเดี่ยว (single self regulated system) ที่ก่อตัวขึ้นจากองค์ประกอบทางกายภาพ ทางเคมี ทางชีวภาพ และตัวมนุษย์นั่นเอง ยิ่งเมื่อใช้อุปลักษณ์ Gaia เช่นที่ Lovelock เสนอ จะเห็นโลกทั้งใบเป็นดังสิ่งมีชีวิต หากสิ่งต่าง ๆ เป็นสิ่งมีชีวิต เป็นไปได้หรือที่ชีวิตนั้น จะไม่รู้สึกรู้สา ไม่มีปฏิกิริยาต่อสิ่งที่เกิดขึ้นบ้างเลยหรือ? เป็นไปได้หรือไม่ว่า สถานการณ์แพร่ระบาดโควิด-19 เป็นปฏิกิริยาสะท้อนกลับต่อสิ่งที่เกิดขึ้นกับโลก ผ่านน้ำมือมนุษย์ตลอดช่วงเวลาอันยาวนานของอารยธรรม ในแง่นี้ วิกฤตโควิด-19 ที่เกิดขึ้น อาจชวนให้คิดถึงการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ในขั้นพื้นฐานว่า ที่ทั้งชีวิตและการดำรงชีวิตหยุดชะงักแทบย่อยยับเช่นนี้ จะเป็นเพราะความก้าวร้าว ความเย่อหยิ่งของมนุษย์หรือไม่ ที่คิดว่าตนสามารถควบคุมสิ่งต่าง ๆ ได้ และมองธรรมชาติว่าเป็นเพียงทรัพยากรให้มนุษย์มีไว้ใช้อย่างย่ำยีไม่อนอบน้อมเช่นนี้ บัดนี้ถึงเวลาตั้งใจให้ทดลองขบคิดถึง ชุดความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์เสียใหม่หรือไม่ว่าควรต้องมีลักษณะแบบใด จึงจะลดและยุติแรงกดดันของ Gaia ได้?

² แนวคิดชนิดนี้ไม่ใช่ของใหม่ โปรดพิจารณาหนังสือเรื่อง “The Revenge of Gaia: Earth’s Climate in Crisis and the Fate of Humanity” (Lovelock, 2007)

ชุดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ สถานการณ์โควิด-19 ได้เผยแสดงให้เห็นสิ่งที่เรียกว่า *ช่วงขณะแห่งอำนาจนิยมในการบริหารจัดการรัฐและสังคม* หมายความว่า สถานการณ์โควิด-19 ทำให้โลกหมุนเข้าไปสู่ช่วงขณะแห่งอำนาจนิยม (Authoritarian moment)³ เมื่อเผชิญกับปัญหาอย่างการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ผลึกสังคมไปสู่สภาวะวิกฤต (crisis) ซึ่งต้องถือว่าเป็นสภาวะยกเว้น (state of exception) แบบหนึ่ง ในสภาวะเช่นนี้โลกและรัฐบาลต้องมีการบริหารจัดการสภาวะวิกฤตที่แตกต่างไปจากยามปรกติ คงมีประเทศที่สามารถจัดการกับสภาวะวิกฤตดังกล่าวได้ดีและมีปัญหา ซึ่งอาจแบ่งแนวทางบริหารจัดการดังกล่าวได้หลายทาง แต่ในที่นี้ขอเสนอแนวทางการแบ่งประเภทการจัดการสภาวะวิกฤตที่อาจต่างออกไปบ้าง ดังต่อไปนี้

1) เมื่อสภาวะวิกฤตเกิดขึ้นก็ยอมให้สภาวะวิกฤตเป็นตัวกำหนด และรัฐก็หันหน้าเข้าสู่การใช้ช่วงขณะแห่งอำนาจนิยม (authoritarian moment) เพื่อบริหารจัดการอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แม้จะเป็นประเทศเสรีนิยมประชาธิปไตย เช่น ประเทศนิวซีแลนด์ ก็เคยมีช่วงเวลาบังคับใช้กฎหมายอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเช่นกัน ซึ่งอาจทำให้ประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็วต่อการจำกัดการแพร่ระบาดของโรค

2) ประเทศเสรีนิยมประชาธิปไตยบางประเทศที่ไม่ยอมใช้ช่วงขณะแห่งอำนาจนิยม อย่างประเทศสวีเดน แต่เลือกวิธีบังคับใช้กฎหมายน้อยกว่า

³ โปรดพิจารณาคำอธิบายเบื้องหลังแนวคิดนี้ได้จากบทหนังสือเรื่อง “Fostering ‘Authoritarian Democracy’ with Violence” (Satha-Anan, 2006: 169-187)

และปล่อยให้ผู้คนมีความสัมพันธ์ได้ ด้านหนึ่งส่งผลให้ยอดผู้ติดเชื้อและผู้เสียชีวิตมีจำนวนค่อนข้างมากโดยเฉพาะในหมู่ผู้สูงอายุ

3) ประเทศเผด็จการอำนาจนิยมอย่างประเทศจีน เมื่อเผชิญปัญหาสามารถใช้แนวปฏิบัติอำนาจนิยมบังคับให้เป็นไปตามที่รัฐประสงค์ควบคุม เช่น การปิดเมืองหู่อันอย่างเคร่งครัด เพื่อบริหารจัดการสถานการณ์ในประเทศได้อย่างเบ็ดเสร็จ

4) ประเทศที่มีรูปแบบการปกครองไม่ได้เป็นเสรีนิยมประชาธิปไตย และสามารถบังคับใช้แนวทางอำนาจนิยมได้ดี อย่างประเทศไทย อาจเป็นเพราะสังคมไทยคุ้นชินกับการใช้ช่วงขณะแห่งอำนาจนิยมภายใต้สภาวะวิกฤตที่ปรากฏ ส่งผลให้เกิดการบริหารจัดการได้ดี หรือเพราะนายกรัฐมนตรีที่เป็นทหาร และก้าวเข้าสู่อำนาจด้วยการยึดอำนาจ โดยทำเรื่องอื่น ๆ ได้ไม่ตี แต่เมื่อมีคนบอกให้ทำอะไรอย่างชัดเจน นายกรัฐมนตรีอาจสามารถปฏิบัติตามข้อคำแนะนำเหล่านั้นได้ดี ดังกรณี การบริหารจัดการสถานการณ์โควิด-19 ช่วงแรกที่คุณไม่ใช่นะบบ จนกระทั่งกล่าวกันว่าพวกอาจารย์แพทย์ ‘หุบโต๊ะ’ เพราะทนไม่ไหวเนื่องจากทำให้สถานการณ์เสี่ยงอันตรายขึ้น และทำให้เกิดคณะทำงานที่ปรึกษาที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ ได้จัดทำแนวทางบริหารจัดการสถานการณ์ว่ามีขั้นตอนการดำเนินการอย่างไรบ้าง และรัฐบาลสามารถนำไปสู่การดำเนินการได้ดีในช่วงแรก⁴

⁴ ทั้งหมดนี้ไม่รวมถึงสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจากการระบาดระลอกที่ 4 จนถึงเวลาที่กำลังตรวจแก้ปาฐกถานี้ ข้าพเจ้าเห็นว่า ไม่ว่าจะระบบการปกครองบริหารใด ๆ ก็มีข้อจำกัดของตนเองซึ่งเป็นผลจาก *ประการแรก* ประวัติศาสตร์สังคมของตน เช่น การคิดการมองอย่างราชการที่ไม่ปรับให้เข้ากับ ความเร่งร้อนในการแก้ปัญหาวิกฤต *ประการที่สอง* สัดส่วนระหว่างความเข้มข้นรุนแรงของการระบาด และทรัพยากรทางสาธารณสุขที่รัฐมี เห็นได้ว่า พลังการระบาดคราวนี้ท่วมทับความสามารถในการรับมือ

การแพทย์กับหลักอำนาจนิยม

เมื่อคิดถึงระบบการแพทย์ ก็มักให้ความสำคัญกับคุณภาพทางการแพทย์ รักษาพยาบาล และเชื่อกันทั่วไปว่า บริการทางการแพทย์และความสามารถในการดูแลรักษาคนไข้ของไทยจัดว่ามีคุณภาพโดดเด่นประเทศหนึ่งในโลก แต่เมื่อคิดถึงระบบการดูแลสุขภาพ (health care) ในฐานะที่เป็นระบอบการบริหารจัดการ (governance regime) อาจจะต้องกล่าวว่า *ระบบการดูแลสุขภาพทุกแห่งบนโลก มีลักษณะเหมือนกัน คือ มีลักษณะของอำนาจนิยม (authoritarian) แฝงอยู่* เนื่องจากไม่มีระบบสุขภาพใดที่เป็นระบอบประชาธิปไตยหรือเสรีนิยม⁵

ระบอบการดูแลสุขภาพเป็นระบอบใช้อำนาจซึ่งเป็นลักษณะเด่นของระบอบแพทย์โดยตรง เมื่อใครก็ตามอยู่ต่อหน้าแพทย์ในฐานะที่เป็นคนไข้ การถูกกำหนดว่า ให้ต้องกินยา ผ่าตัด ฉีดวัคซีน ฉีดยา หรือใส่เครื่องช่วยหายใจ มิได้เกิดขึ้นผ่านการร่วมกันตัดสินใจด้วยการยกมือแสดงความเห็น เพราะสิ่งที่แพทย์ต้องปฏิบัติเป็นเรื่องของการตัดสินใจเลือกระหว่างชีวิตกับความตายบนฐานความรู้ในวิชาชีพของตน อันเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสภาวะวิกฤตของชีวิตมนุษย์ กล่าวให้ถึงที่สุด วิชาชีพแพทย์เป็นอาชีพที่ทำงานในโมงยามวิกฤตชีวิตเป็นตายของคน บนฐานการตัดสินใจและบอกให้ทราบ ผ่านการวินิจฉัยโรคและดำเนินการตามแนวทางวิชาความรู้ทางการแพทย์ที่กำหนดไว้ จึงไม่ใช่สิ่งที่ “คนธรรมดา” จะต่อรอง

การระบาดของรัฐอยู่ในขณะนี้ และ *ประการที่สาม* แม้รัฐจะอยู่ใน ช่วงขณะแห่งอำนาจนิยม แต่การรวบอำนาจทำการในแบบรัฐราชการในบริบทที่ข้อมูลมากมายเปลี่ยนแปลง และข้าอำนาจปรับเปลี่ยนบทบาทของตนตลอดเวลา ทั้งหมดนี้ล้วนทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานของรัฐลดลงอย่างสำคัญ

⁵ โปรตพิจารณา วงศาวิทย์ วิชาแพทย์ได้จากหนังสือเรื่อง “The Birth of the Clinic: An Archaeology of Medical Perception” (Foucault, 1975)

ยื้อแย้งได้มากนัก การเปลี่ยนโรงพยาบาลหรือเปลี่ยนแพทย์ก็มักไม่อาจเปลี่ยนความสัมพันธ์พื้นฐานของแพทย์-คนไข้เช่นนี้ได้ อาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ชุดนี้ สอดรับกับระบอบการปกครองอำนาจนิยมในสังคมไทย อาจเพราะเช่นนี้ สังคมไทย จึงประสบความสำเร็จต่อการบริหารจัดการสถานการณ์โควิด-19 โดยเฉพาะ ในการระบาระลอกแรกและระลอกที่สองซึ่งความร้ายแรงของสายพันธุ์ที่ระบาด เบากว่าสายพันธุ์ delta ในขณะนี้⁶ อย่างน้อยในการจัดการและรักษาชีวิต (life) แต่สำหรับการบริหารจัดการในเรื่องการใช้ชีวิต (livelihood) เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ที่เกี่ยวข้องกับมิติเศรษฐกิจและมิติสังคม แม้ฝ่ายแพทย์จะเข้าใจประเด็นดังกล่าว แต่บทบาทหน้าที่หลักของแพทย์คือการรักษาชีวิต ส่วนเรื่องการบริหารจัดการ เรื่องการใช้ชีวิตคงต้องหาแนวทางแก้ปัญหาด้วยวิธีอื่นโดยผู้เกี่ยวข้องกลุ่มอื่น เพราะมุมมองของแพทย์ส่วนใหญ่หากไม่รักษาชีวิตไว้ก่อนก็ไม่สามารถดำเนินการ เรื่องอื่น ๆ ได้

ลักษณะอำนาจนิยมภายใต้สถานการณ์นี้น่าสนใจ เพราะไม่ใช่เรื่องที่มองว่า ประเทศนี้เป็นหรือไม่เป็นระบอบอำนาจนิยม แต่เป็นช่วงขณะแห่งอำนาจนิยม ซึ่งแฝงฝังอยู่ในรูปของรัฐ และการบริหารจัดการทั้งหลาย ซึ่งรอวันเวลาที่ จะผันผินหน้าที่เป็นอำนาจนิยมมาให้เห็นอย่างชัดเจน และเกิดขึ้นเสมอภายใต้ สภาวะวิกฤต ไม่ว่าจะเป็วิกฤตแบบใด เช่น ในยามสงคราม ที่ประเทศเสรีนิยมทั้งหลาย ก็หยุดหลักเสรีนิยมประชาธิปไตยไว้ชั่วคราวและนำช่วงขณะแห่งอำนาจนิยมมาใช้ ดังกรณี สหรัฐอเมริกาที่นำชาวอเมริกันเชื้อสายญี่ปุ่นเข้าค่ายกักกัน (concentration camp) หลังญี่ปุ่นโจมตีฐานทัพสหรัฐฯ ที่ Pearl Harbor เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1941

⁶โปรดพิจารณา เจริญธรรมที่ 5 ประกอบ

ทั้งที่พวกเขาเป็นพลเมืองอเมริกัน⁷ จะเห็นได้ว่าเงื่อนไขหลักการประชาธิปไตย ก็ถูกแซ่แข่งในห้วงสถานการณ์ดังกล่าวได้ สถานการณ์โควิด-19 ทำให้แลเห็น เรื่องเช่นนี้ได้ชัดเจนขึ้น ดังจะเห็นได้จากการบังคับใช้กฎหมายจำกัดสิทธิ ส่วนบุคคลหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการห้ามออกนอกบ้านในเวลาต่าง ๆ หรือการบังคับให้ใส่หน้ากาก (อนามัย) ในหลายสังคม เป็นต้น

ภาพสะท้อนการใส่หน้ากาก ?

การให้ผู้คนใส่หน้ากากอนามัยน่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะในบรรดาข้อกำหนด ทางการแพทย์ที่แนะนำให้ประชาชนทำ คือ อยู่บ้าน ใส่หน้ากาก ล้างมือ และ การรักษาระยะห่าง (social distancing) หากพิจารณาเฉพาะปรากฏการณ์ ไม่สวมหน้ากาก หรือการประท้วงประเด็นการใส่หน้ากากในสังคมต่าง ๆ อาจเห็นว่าในแถบทวีปเอเชีย เช่น ประเทศสิงคโปร์ ประเทศไทย ประเทศจีน ส่วนใหญ่มัก ทำตามข้อแนะนำดังกล่าว ขณะที่หลายประเทศในทวีปยุโรปมีคนไม่ทำตามข้อแนะนำ ดังกล่าวกันมากกว่า ดังเช่น ประเทศอิตาลี ระบาดระบอบแรกส่งผลให้อัตราผู้เสียชีวิต มีจำนวนมาก จนรัฐบาลต้องประกาศบังคับใช้กฎหมายเพื่อให้ประชาชนสวมใส่ หน้ากากอนามัย แต่มี 2 กรณี ที่น่าสนใจ คือ

1) เมื่ออดีตประธานาธิบดีโดนัลด์ เจ. ทรัมป์ แห่งสหรัฐอเมริกาประกาศ ลงสมัครประธานาธิบดีสมัยถัดไป ปรากฏว่าในการประชุมซึ่งจัดที่ทำเนียบขาว ทั้งทรัมป์และผู้เข้าร่วมจำนวนมากนับพันคนต่างก็ไม่ได้สวมใส่หน้ากากอนามัย

⁷ โปรดพิจารณาหนังสือเรื่อง “Artifacts of Loss: Crafting Survival in Japanese American Concentration Camps” (Dusselier, 2008)

มีคำอธิบายเรื่องนี้จากหลายทิศหลายทาง เช่น สหรัฐอเมริกาก็มีลักษณะเช่นนี้ คือมีความไม่ตระหนักรู้ในเรื่องโรคระบาดสูง หรือหลายคนเชื่อในทฤษฎีสมคบคิดว่าโรคระบาดนี้ไม่ใช่เรื่องจริง บ้างก็พยายามอธิบายว่าโรคนี้น่ามาจากที่อื่น คือเป็นการแพร่ระบาดมาจากประเทศจีน แต่ข้อเท็จจริงที่ปฏิเสธได้ยากคือ เมื่อคนเราสวมหน้ากากอนามัย และล้างมือให้สะอาดกันมาก ๆ ผลข้างเคียงที่สำคัญคือจำนวนคนป่วยเป็นโรคประเภทหวัดต่าง ๆ จะลดลงอย่างสำคัญ และการที่ผู้ป่วยโรคหวัดลดลงมากเช่นนี้ น่าจะส่งผลกระทบต่อวงการธุรกิจเภสัชกรรมยาแก้หวัดที่มีมูลค่ามหาศาลในแต่ละปี

2) กรณีประชาชนในเบอร์ลิน ประเทศเยอรมนี ประท้วงเรื่องการใส่หน้ากากอนามัย ซึ่งไม่สามารถใช้กรอบการมองกรณีสหรัฐอเมริกาเพื่ออธิบายได้ เนื่องจากผู้ออกมาประท้วงมาจากหลายทิศหลายทาง ต่างจากกรณีประธานาธิบดีทรัมป์ ที่ส่วนใหญ่มักเกี่ยวข้องกับผู้สนับสนุนทรัมป์ที่เป็นฝ่ายอนุรักษนิยมจัด แต่ในกรณีเยอรมนี ผู้ประท้วงมีทั้งกลุ่มขวาตกขอบ (Far-right) ทั้งกลุ่มที่ไม่ต้องการให้รัฐบาลเข้ามายุ่งกับชีวิตของพวกเขา (Libertarian) ทั้งกลุ่มที่ไม่เชื่อในเรื่องการสวมหน้ากาก หรือกลุ่มที่เชื่อในเรื่องวันสิ้นโลก และอื่น ๆ

ทั้งหมดนี้นำไปสู่คำถามที่น่าสนใจว่า ‘ใครต้องใส่หน้ากากอนามัย และใส่เมื่อไหร่’ หรือ *คนปกติดี* ใส่หน้ากากอนามัยตั้งแต่เมื่อใด เพราะในสถานการณ์ปกติเมื่อไม่มีการแพร่ระบาดโควิด-19 หากมีคนสวมหน้ากากปิดหน้ามาที่บ้านเจ้าของบ้านมักตีความในทางร้ายว่าเป็นโจรขโมย เพราะการใส่หน้ากากเป็นการปิดบังไม่ให้รับรู้อัตลักษณ์ว่าเป็นใครจะได้ประกอบกรรมบางอย่างได้ ทำให้ในวัฒนธรรมจำนวนหนึ่งนั้นคนปกติจะไม่สวมใส่หน้ากาก เพราะผู้สวมใส่หน้ากากจะถูกมองว่า

เป็นคนไม่ดีหรือผู้ร้าย หรือการที่คนปกติสวมใส่หน้ากากก็มักสะท้อนว่ากำลังอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่ดี เช่น การสวมใส่หน้ากากเวลามีแก๊สพิษ หรือการสวมใส่เมื่ออยู่ภายใต้สถานการณ์อันตราย เช่น การที่แพทย์และพยาบาลสวมใส่เมื่ออยู่ในห้องฉุกเฉิน ในแง่นี้จะกล่าวได้หรือไม่ว่า การสวมใส่หน้ากากส่งผลให้พื้นที่ (space) ที่ปกติ กลายเป็นพื้นที่ผิดปกติ คำถามคือ การสวมหน้ากากเปลี่ยนพื้นที่ปกติให้กลายเป็นพื้นที่ไม่ปกติได้อย่างไร?

การรักษาระยะห่างทางสังคมกับสัญญาประชาคม

การรักษาระยะห่างทางสังคม (social distancing) สำคัญยิ่งเมื่อพิจารณาจากมิติสังคมการเมือง โดยเฉพาะถ้ามองจากมุมมองทฤษฎีการเมือง อาจกล่าวได้ว่าฐานของสังคมการเมืองเกี่ยวข้องกับเรื่องสัญญาประชาคม (social contract) และสัญญาประชาคมตั้งอยู่บนฐานความคิดที่ว่า *มนุษย์มีความสัมพันธ์ต่อกัน* ฉะนั้น เป็นไปได้หรือไม่ว่า การรักษาระยะห่างทางสังคมมาก ๆ อาจส่งผลต่อสัญญาประชาคมกระทบกระเทือนสังคมการเมืองในระดับพื้นฐานทีเดียว

ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 นักปรัชญาการเมืองสมัยใหม่คนสำคัญ โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) เขียนเรื่องนี้ไว้ในงานสำคัญของเขา คือ *Leviathan* ว่า ในสภาวะธรรมชาติ (state of nature) นั้น มนุษย์ต้องอยู่ห่างจากกัน เพราะเมื่ออยู่ใกล้กันจะนำมาสู่อันตรายถึงตายต่อกัน เพราะในสภาวะธรรมชาติของ Hobbes ผู้คนแข่งฆ่ากัน จนคุณลักษณะของชีวิตในสภาวะดังกล่าวที่สำคัญยิ่งคือ มนุษย์ต้องอยู่อย่าง “โดดเดี่ยว” (solitary) เมื่อต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยว ที่ตามมาก็จะเป็นชีวิตในสภาวะธรรมชาติที่ “จนยาก (poor) โสโครกน่าชัง (nasty) โหดเหี้ยม (brutish)

(และดังนั้นชีวิตจึง) สั้น (short)” จินตนาการสภาพชีวิตอันเหลือจะทนเช่นนี้ นำ Hobbes ไปสู่การสร้างสัญญาประชาคมเพื่อสร้างสังคมการเมืองในปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ (Hobbes, 1651) แต่การรักษาระยะห่างทางสังคมกลายเป็นสิ่งที่ชวนให้ตั้งคำถามเกี่ยวกับสายสัมพันธ์ทั้งหมดเหล่านั้นว่าจะเป็นอย่างไรต่อไป จะกลับไปสู่ “ความโดดเดี่ยว” ของเราแต่ละคนเพราะคนอื่นมีแนวโน้มจะเป็นภัยถึงชีวิตต่อเราเช่นใน “สภาวะธรรมชาติ” ที่เราละมาแต่ต้นหรือไม่?

Lara Casalotti ผู้ป่วยมะเร็งอายุ 24 ปี เสนอความคิดที่เธอเรียกว่า “distanced socializing” หรือ “ผู้สัมพันธ์ทางสังคมกันห่าง ๆ” (Casalotti, 2020) เช่น การใช้เทคโนโลยีระบบ Zoom ในการพบปะผู้สัมพันธ์กันในยามนี้ ทำให้เกิดปัญหาที่ว่า *เรากำลังเปลี่ยนจากชีวิตในสิ่งที่เป็จริง (the real) ไปสู่สิ่งที่เสมือนจริง (the virtual)* เราเห็นการประชุมออนไลน์เป็นภาพที่เสมือนจริง แต่ในการประชุมออนไลน์เช่นนั้น เราเห็นเพียงบางแง่มุมไม่ใช่เห็นทั้งหมด เช่น การสอนออนไลน์ แม้มีข้อดีหลายประการ แต่บ่อยครั้งนักศึกษาที่เข้าเรียนนั้นก็ใช้โปรแกรมรูปภาพอวตารของตน (avatar) แทนที่จะได้เห็นหน้าและ “ตัวจริง” ของพวกเขา

ปัญหาอยู่ที่ การสื่อสารของมนุษย์ปรกตินั้นมีได้อาศัยเพียงถ้อยคำวาจา หากยังต้องสื่อสารใช้ภาษากาย (body language) เพื่อสร้างความเข้าใจคู่สนทนาว่าเข้าใจสิ่งที่สื่อสารหรือไม่ ด้วยเหตุนี้การสื่อสารในพื้นที่เสมือนจริงจึงมีข้อจำกัด เนื่องจากไม่สามารถสัมผัสการสื่อสารทางกายได้รอบด้าน และอาจมีข้อจำกัดการรับรู้ในกรณีการสื่อสารออนไลน์กับคนจำนวนมาก ทั้งหมดนี้สะท้อนว่าผู้คน

อาจยังไม่ได้คิดให้ละเอียดว่า เมื่อสิ่งที่เสมือนจริงกลายเป็นสิ่งที่ป็นจริงจะเกิดอะไรขึ้นอีกบ้าง? (When the virtual becomes the real, what happens then?)

เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2563 อังเกลา แมร์เคิล นายกรัฐมนตรีเยอรมนี เสนอให้ชาวเยอรมันมองการรักษาระยะห่างทางสังคมด้วยมุมมองใหม่ในฐานะภาพปรากฏของความใส่ใจอาหารต่อกันและกัน คือ ถ้าเราใส่ใจกัน เราต้องอยู่ห่างกัน เพราะมีแต่อยู่ห่างกันเท่านั้นจึงจะเป็นการแสดงออกซึ่งความอาทรที่แท้จริงในยามนี้ (Distancing as expression of caring) แมร์เคิล กำลังเรียกร้องให้โลกคิดเรื่องการรักษาระยะห่างทางสังคมในฐานะภาษาใหม่ในการสื่อสารความเอื้ออาทรต่อกันและกัน เพราะในยามนี้การรักษาระยะห่างทางสังคมและการสวมหน้ากากอนามัย ไม่ใช่เพียงการป้องกันผู้อื่นอย่างเดียวแต่ยังป้องกันตนเอง และที่สำคัญยังป้องกันไม่ให้เราทำร้ายคนอื่นอีกด้วย เนื่องจากโควิด-19 เป็นโรคที่ผู้ติดเชื้อไม่แสดงอาการ ดังนั้น ไม่มีใครรู้ว่าใครบ้างที่ติดเชื้อโควิด-19 แล้ว

สถานการณ์นี้ชวนให้คิดถึงภาพยนตร์ฝรั่งเรื่องหนึ่งที่ดูจะรับกับสภาพวิกฤตโควิด-19 เป็นอย่างยิ่ง ภาพยนตร์เรื่องนั้นชื่อ “Invasion of the Body Snatchers” (1978) เป็นเรื่องสิ่งมีชีวิตต่างดาวเข้ายึดครองร่างของมนุษย์และเล่นงานมนุษย์เพื่อพยายามครองโลกโดยมนุษย์ไม่รู้ตัว เพราะทุกคนตกอยู่ในสภาพไม่ทราบว่าเป็นมนุษย์ธรรมดา หรือ ร่างของใครถูกมนุษย์ต่างดาวครอบครองไปแล้ว? แต่คำถามที่สำคัญยิ่งกว่าคือ ในสภาพที่ไม่รู้ว่าใครเป็นใครเช่นนี้ สิ่งก็ตามมาคือ ความไว้วางใจ (trust) ที่เคยเป็นฐานของสังคมก็จะปลาสนาการไป สังคมที่ไร้ความไว้วางใจจะอยู่กันเป็นสังคมการเมืองอย่างไร?

คำถามเกี่ยวกับมนุษยต่างดาวบุกโลกนี้ที่จริงเคยเกิดขึ้นในเวทีการเมืองระหว่างประเทศมาแล้ว ในการประชุม Geneva Summit เมื่อปี ค.ศ. 1985 สมัยที่ Ronald Reagan เป็นประธานาธิบดีสหรัฐฯ และ Gorbachev เป็นผู้นำโซเวียต ผู้นำชาติมหาอำนาจทั้งสองพบกัน และมีตอนหนึ่งในบทสนทนา Reagan ถาม Gorbachev ว่า “หากมีมนุษย์ต่างดาวมาบุกสหรัฐฯ กอร์บาเชฟ จะให้ความช่วยเหลือหรือไม่?” ประมุขโซเวียตตอบรับทันทีว่ายินดีจะช่วย (Lewis, 2015) คำถามของประธานาธิบดีสหรัฐฯ สะท้อนความเชื่อแต่โบราณว่า เมื่อเผชิญกับศัตรูร่วม มนุษย์ก็ต้องยับยั้งความเป็นศัตรูระหว่างกันไปรับมือการบุกรุกของศัตรูจากภายนอก (โลก) ก่อน ในแง่นี้ศัตรูร่วมนำไปสู่การสมานไมตรีระหว่างกัน แต่คำถามในบริบทเช่นโควิด-19 คือ หากปราศจากความไว้วางใจตั้งแต่ต้น และผู้นำทั้งคู่ไม่อาจแน่ใจได้ว่าอีกคนหนึ่งยังเป็นมนุษย์อยู่หรือไม่ เมื่อปราศจากความไว้วางใจ (trust) โอกาสของการสมานไมตรีก็สูญไปแทบหมดสิ้น ซึ่งย่อมส่งผลเลวร้ายต่อโลกในยามวิกฤต

ศรัทธากับการรักษาระยะห่างทางสังคม

เนื่องจากโรคระบาดโควิด-19 มีกระบาดจากกิจกรรมระหว่างคนที่มารวมตัวกัน เช่นภายในชุมชนหรือมีสถานที่ที่มีผู้คนมาอยู่ด้วยกันจำนวนมาก เช่น สถานเริงรมย์ สนามมวย หรือ ศาสนสถาน เช่น โบสถ์ วัด มัสยิด เมื่อภาครัฐออกกฎระเบียบจำกัดควบคุมการพบปะของผู้คน ผลก็คือศาสนสถานต้องถูกปิดไปตาม ๆ กัน

สำหรับชาวมุสลิมในประเทศไทย พอสถานการณ์โควิด-19 ระบาดร้ายแรง มีสยิดแทบทุกแห่งก็ปิดไม่ให้ชาวมุสลิมไปละหมาด (นมัสการพระเป็นเจ้า ซึ่งบางโอกาส ศาสนากำหนดให้ไปทำที่มัสยิด เช่น การละหมาดวันศุกร์) ทำให้ผู้คนรู้สึกแปลก กับตนเองที่ไม่สามารถไปละหมาดที่มัสยิดได้ หรือการที่ชาวต่างประเทศ ไม่สามารถเดินทางไปทำพิธีฮัจญ์ ในประเทศซาอุดีอาระเบียได้ หรือสถานการณ์ ทำให้พิธีฮัจญ์ซึ่งเป็นพิธีสากลสำหรับมุสลิมจากทั่วโลก กลายเป็นพิธีกรรมเฉพาะ ของชาวซาอุดี หรือคนที่อยู่ในประเทศเท่านั้น จำนวนผู้คนที่เดินรอบกะบะห์ ซึ่งเคยมีมากมายไม่หยุดหย่อน ลดจำนวนลงอย่างน่าใจหาย เพราะรัฐบาล ซาอุดีอาระเบีย ไม่อนุญาตให้ “คนนอก” เข้าประกอบพิธีฮัจญ์ในประเทศ และแม้เป็น “คนใน” ก็ไม่อนุญาตให้คนที่มีอายุเกิน 65 ปี เข้าร่วมพิธีได้ ทั้งหมดนี้ เป็นปรากฏการณ์ที่ชาวมุสลิมทั่วโลกไม่เคยพบเคยเห็นมาก่อนเลย ในบางที่จึงเกิดความขัดแย้งในหมู่ชาวมุสลิมด้วยกันเอง ระหว่างคนที่เชื่อว่าควรต้องทำตาม ระเบียบปฏิบัติที่กำหนดโดยภาครัฐภายใต้การกำกับดูแลของฝ่ายสาธารณสุข และผู้นำทางศาสนา กับฝ่ายที่เชื่อว่า ระหว่างคำสั่งของรัฐและพระเจ้า ชาวมุสลิม ผู้ศรัทธาควรรัฐว่าจะเลือกทำตามอะไร?

โควิด-19 กับ New Normal

ในที่นี่จะไม่ตั้งคำถามว่า new normal แปลว่าอะไร แต่จะตั้งคำถามว่า *สังคมจะเดินทางเข้าสู่วิถีแห่ง new normal ได้อย่างไร* กล่าวอีกอย่างหนึ่ง *‘For the new to be normal, the new has to be made normal.’* หรือ *“เพื่อให้สิ่งใหม่เป็นสภาพปรกติ สิ่งใหม่นั้นต้อง (ถูกทำให้) กลายเป็นสิ่งปรกติ”*

สภาพที่ “สิ่งใหม่ถูกทำให้กลายเป็นสภาพปรกติ” เช่นนี้ เคยเกิดขึ้นกับโลกในระยะใกล้ ๆ นี้อมาแล้ว เช่น การที่โทรศัพท์มือถือซึ่งเคยเป็นสิ่งใหม่ เข้ามาแทนที่โทรศัพท์บ้านซึ่งเคยเป็นสิ่งปรกติในอดีต ทุกวันนี้โทรศัพท์มือถือ (ซึ่งเคยเป็นสิ่งใหม่) กลายเป็น “วิธีสื่อสารปรกติใหม่” หรือ new normal ไปแล้ว ตรงข้ามคนที่ยังติดต่อกันด้วยโทรศัพท์บ้าน หรือแลกเปลี่ยนโทรกันด้วยโทรศัพท์บ้าน กลายเป็นสิ่งไม่ปรกติในสังคมไทยปัจจุบัน

แต่ภายใต้สถานการณ์โควิด-19 สภาวะ new normal หรือสภาพใหม่ที่กลายเป็นความปรกติเป็นอย่างไร?

คงตอบปัญหานี้ได้หลายวิธี แต่ในที่นี้ขอเสนอข้อสังเกตเรื่องนี้บางประการ เช่น แม้ประเทศไทยนำเศรษฐกิจของประเทศไปผูกกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้ง แต่อาจต้องยอมรับว่าจะยังไม่มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวเมืองไทย เช่นที่เคยอีกพักหนึ่งยาว ๆ หากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจำต้องปรับตัวเช่นจากการให้ความสำคัญกับนักท่องเที่ยวต่างชาติไปสู่นักท่องเที่ยวคนไทยจะเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณารายได้ของประเทศปีที่ผ่านมาจากนักท่องเที่ยวต่างชาติประมาณ 4 แสนล้านบาท ขณะที่รายได้จากนักท่องเที่ยวประเทศไทย อยู่ที่ประมาณ 5 หมื่นล้านบาท จึงนำไปสู่คำถามที่ว่า รายได้ 5 หมื่นล้านบาทนี้จะสามารถรองรับผู้คนและธุรกิจในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ที่ประกอบด้วยสายโซ่ธุรกิจและผู้คนมากมายที่ทำงานในธุรกิจเหล่านี้ เช่น โรงแรม รถแท็กซี่ สายการบิน ได้อย่างไร และเราจะอยู่กับสภาวะ new normal แบบนี้ได้อย่างไร? หรือจะถึงเวลาต้องปรับเปลี่ยนพื้นฐานทางเศรษฐกิจของประเทศแล้วจริง ๆ ?

สถานการณ์ปัจจุบันของประเทศไทยและโลกใบนี้ทั้งหมด ทำให้คิดถึง Matthew Arnold (1822-1888) กวีและนักวิจารณ์วรรณกรรมคนสำคัญเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเคยเขียนว่า “*Wandering between two worlds, one dead, the other powerless to be born.*” ชีวิตก็เหมือน “*ท่องอยู่ระหว่างสองโลก โลกใบหนึ่งดับสูญไปแล้ว แต่โลกอีกใบก็ไร้กำลังที่จะถือกำเนิด*”⁸ ถ้าเป็นเช่นนี้จริง สิ่งที่เราเรียกว่า “ใหม่” (new) ที่กำลังถูกทำให้เป็นสิ่งปรกติ (normal) จึงเป็นโจทย์แห่งชีวิตและวิชาการที่ท้าทายปัญญามนุษย์” ในสภาพชีวิตที่ต้องดำเนินไป “ระหว่างสองโลก” เช่นนี้อย่างแสนอัศจรรย์

⁸ โปรดพิจารณาบทความเรื่อง “Empedocles, Suicide, and the Order of Things” (Pratt, 1988).

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “‘บ้าน’ กับความลับของความมั่นคง”.

ใน กิจโชติ นันทนสิริวิกรม (บก.). (2561). บ้านเรือนถิ่นไทยในช่วง
เจ็ดทศวรรษ พ.ศ. 2489-2559. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยาม
ในพระบรมราชูปถัมภ์: 49-55.

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ. (2563). เสวนาวิชาการ เรื่อง “สังคมหลังโควิด-19:
ผลกระทบ นัยยะ และการปรับตัวสู่อนาคต ตอนที่ 1”.

[ออนไลน์]. สืบค้นจาก

<https://www.facebook.com/chula.cusri/videos/705816890281725>. (เข้าถึงเมื่อวันที่ 10 มกราคม 2564).

คณะรัฐศาสตร์ มธ. (2563). เสวนาวิชาการ เรื่อง “เจาะมุมมอง

สามรัฐศาสตร์ ผ่านทวิตกฤตโควิด-19”. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก

<https://www.facebook.com/327851954672016/videos/554208178826129/>. (เข้าถึงเมื่อวันที่ 10 มกราคม 2564).

ภาษาอังกฤษ

Casalotti, S. (2020). “How to Stay Upbeat in Isolation”. **Bangkok Post**, April 20, 2020. (Life Section).

- Dusselier, E. J. (2008). **Artifacts of Loss: Crafting Survival in Japanese American Concentration Camps**. New Brunswick, New Jersey and London: Rutgers University Press.
- Foucault, M. (1975). **The Birth of the Clinic: An Archaeology of Medical Perception**. A.M. Smith, S. (trans.). New York: Vantage.
- Hobbes, T. (1651). **Leviathan**. In Tuck, R. (ed.), (1996). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kaufman, P. (1978). **Invasion of the Body Snatchers**. (film).
- Lovelock, J. (2007). **The Revenge of Gaia: Earth's Climate in Crisis and the Fate of Humanity**. New York: Basic Books.
- Lewis, D. (2015). "Reagan and Gorbachev Agreed to Pause the Cold War in Case of an Alien Invasion". **Smithsonian Magazine**, Nov. 25, 2015.
- Satha-Anand, C. "Fostering 'Authoritarian Democracy' with Violence". in Vedi Hadiz (ed.). (2006). **Empire and Neo-Liberalism in Asia**. London and New York: Routledge: 169-187.

Pratt, R. L. (1988). "Empedocles, Suicide, and the Order of Things",
Victorian Poetry 26, No. 1/2: 75-90.

Žižek, S. (2020). **Pandemic!: COVID-19 Shakes the World**. Polity.